

Rolder orgel respectvol gerestaureerd

Wie het orgel van de Dorpskerk te Rolde heeft gemaakt en wanneer deze anonyms dat deed, weten we niet. Wel is bekend dat het instrument in 1847 reeds elders dienst had gedaan en dat het door de firma P. van Oeckelen in Rolde werd opgebouwd. Na een paar restauraties in de twintigste eeuw – naar onze huidige maatstaven met zeer discutabele aspecten – werd op 11 januari 2013 het nu gerehabiliteerde instrument feestelijk in gebruik genomen. Mense Ruiter Orgelmakers bv was de restaurateur, Stef Tuinstra de adviseur.

Het mooie Drenthe met zijn 52 hunebedden heeft er weer een kei van een orgel bij!

Het orgel, in 1847 geplaatst, in de Protestantse Jacobuskerk te Rolde.

DE KERK

De eerste stenen kerk van Rolde kwam ca. 1200 tot stand. In de jaren 1400-1427 verrees het huidige gebouw, met een slanke toren van het Drentse type, 52 meter hoog. Ontwerp en bouw worden toegeschreven aan Johan die Werckmeister. De torenklok werd in 1619 gegoten door Henricus Wegewaert.

In 1854 werd de kerk bij een grote renovatie aanzienlijk gewijzigd, wat bij een restauratie in de jaren 1960-1964 werd teruggebracht naar weleer, zoals de overwelfing van het koor en het weer aanbrengen van een triomfboog. Heel fraai is de door Dirck Jans Bijmolt in 1677 gemaakte kansel. Het offerblok en de doopvont zijn replica's van historische voorbeelden.

Bij de laatste kerkrestauratie werd in het fundament van een verdwenen zijaltaar een Jacobsschelp gevonden. Omdat de patroonheilige van de kerk niet bekend was, heeft men het gebouw sindsdien Jacobuskerk genoemd. Sinds kort kan

iedere geïnteresseerde echter nalezen wie de ware heiligen waren: Cosmas en Damianus. In het in december jl. uitgekomen boek *Heiligen en Heren, studies over het parochiewezen in het Noorden van Nederland vóór 1600*, vermeldt O.D.J. Roemeling namelijk de door hem gevonden namen van patroonheiligen van kerken in de provincies Groningen,

De kerk van Rolde gezien vanuit het zuidoosten. De aanbouw werd gerealiseerd in de jaren 1961-1964 toen de kerk werd gerestaureerd en zoveel mogelijk werd teruggebracht naar de toestand van vóór 1854.

DIRK MOLENAAR
FOTOGRAFIE: KEES KUGEL

Friesland en Drenthe. De auteur trof de namen van de aan Rolde verbonden heiligen aan op een pastoorsezel uit 1487. De vorige kerk zal dan aan Maria zijn gewijd, want Roemeling vond haar vermelding op pastoorsezels uit 1311 en 1322.

HET ORGEL

Het in 1847 geplaatste orgel was het eerste instrument in de Rolder kerk en daarmee tevens het twaalfde orgel in de provincie Drenthe. Dat het er kwam, was te danken aan de vroegere predikant ds. Brouwer die 1200 gulden had geschonken, waarvoor het instrument kon worden aangekocht. Namens de firma P. van Oeckelen werd het door H.J. Langendijk opgebouwd; dat kostte 1300 gulden. Het orgel zou in Harlingen zijn gemaakt, maar het zal eerder zo zijn dat het per schip via Harlingen was vervoerd, of dat misschien orgelmaker Schrage aldaar het orgel te koop had. Maar waar kwam het verder vandaan? Een miniem aanknopingspunt is een bijna onleesbare inscriptie in een Mixtuurpijp: “*Orgelmacher J. M(ö?)(ü?)ller (?) R(?) P(?)oundun (?) 1800*”.

In de bij de ingebruikneming uitgegeven brochure *Het herboren orgel van Rolde* zegt Tuinstra: “*Gezien de inscriptie moet het orgel dan toch in 1800 ergens in het aan Nederland grenzende Duits-Westfaalse gebied gemaakt zijn. Mocht de inscriptie dan toch ‘J. Müller’ weergeven, dan zou het kunnen gaan om Johann Gottlieb Müller uit Osnabrück, later Paderborn, of een familielid van hem. Het zou echter ook Just (Jobst) Henrich Wilhelm Müller kunnen zijn. Hij was geboren in Wittmund en zoon van de bekende Oostfriese orgelmaker Hinrich Just Müller. Just Hinrich had later zijn bedrijf in Minden tot aan 1805. Echter, de inscriptie kan ook slaan op de pijpmaker die in dienst was bij ... en hoeft dus niet persé de officiële firmanaam te vertegenwoordigen.*” De orgelkast zou in ca. 1800 deels nieuw zijn gemaakt met oudere delen, vermoedt orgelmaker Bert Jan van der Weerd van Mense Ruiter Orgelmakers. Tuinstra denkt dat het orgel van oudsher een onderpositief

heeft gehad, “*zoals wel meer in Westfalen voorkomt, ook omstreeks 1800. Zelfs orgelmakers als Rudolf Knol namen een dergelijke bouwwijze mee naar Nederland (o.a. Zwartsluis)*”. Van Oeckelen heeft in 1847 de dispositie waarschijnlijk niet gewijzigd. Het pedaal had een omvang van C-f. Dit lijkt ook Westfaals te zijn en zulks komt tevens voor bij de orgelmakers Jalinck en Armbrost. Het (dwars geplaatste) pedaal had tot 1981 zijn plaats binnen de kast aan de zuidkant.

De oorspronkelijke dispositie was:

Hoofdwerk

Prestant	16 vt	disc.
Prestant	8 vt	
Holpijp	8 vt	
Octaaf	4vt	
Fluit	4 vt	
Fluit	2vt	
Mixtuur	1-2 st	
Trompet	8 vt	

Bovenwerk

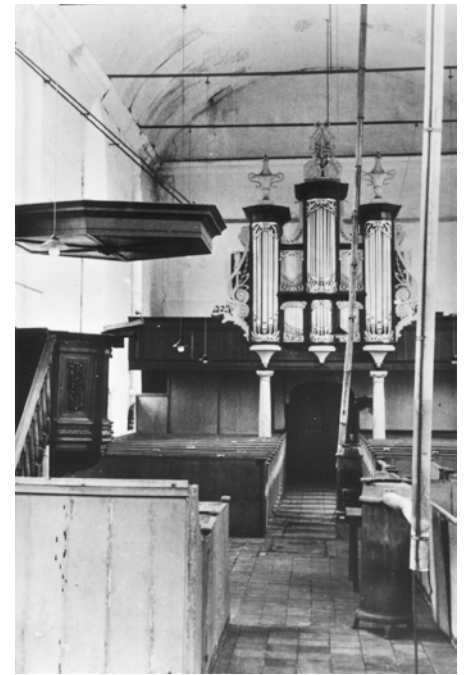
Prestant	8 vt	disc.
Prestant	4 vt	
Holpijp	8 vt	
Fluit douce	8 vt	disc.
Fluit	4 vt	
Spitsfluit	4 vt	disc.
Superoctaaf	2 vt	
Speelfluit	2 vt	

Pedaal

Bourdon	16 vt
Holpijp	8 vt
Octaaf	4 vt

DE RESTAURATIE VAN 1955

In de verdere negentiende eeuw kreeg het orgel regulier onderhoud zonder dat er wezenlijke veranderingen waren. Vanaf 1953 was het echter gedaan met het volkomen zichzelf blijven van het Rolder orgel: er moest worden gerestaureerd. Dr. Maarten Albert Vente stelde daartoe een rapport op en de firma Leeflang zou het werk uitvoeren. Vente veronderstelde dat het orgel zou zijn gebouwd door H. Honhof; dit duidde dan in de

Fotocollectie Stichting Orgelcentrum

De kerk vóór de kerkrestauratie (jaren zestig) en het orgel na de orgelrestauratie (jaren vijftig), te zien aan ondermeer de aanwezigheid van de kachel en het ontbreken van een adelaar onder de middentoren van het toen donker gekleurde orgel. De orgelgalerij heeft nog zijn oorspronkelijke afmetingen over de gehele breedte van de kerk.

richting van Honhofs schoonvader Jacobus Armbrost uit Haaksbergen. Vanwege de gewenste grotere omvang van het pedaal kwam er een nieuwe pedaallade met nieuw pijpwerk voor fis-d¹; het pedaalklavier en de orgelbank werden eveneens nieuw gemaakt. Om deze pedaaluitbreiding onder(orgel)dak te kunnen brengen, werd aan de zuidkant van de kast een uitbouw gemaakt van 38 cm die precies binnen de zijvleugel bleef. De windvoorziening verhuisde van de toren naar de orgelgalerij, waarbij een van de vier spaanbalgen verviel; de windmachine werd op slechts één balg aangesloten. De klavieren werden gerestaureerd, wat evenals bij andere verrichtingen aan het orgel neerkwam op deels vernieuwen, dat was toen de vigerende praktijk. Dispositiewijzigingen hoorden daar ook bij. Het restauratieplan werd gaandeweg steeds aangepast. (Parallellen hiervan zien we tevens bij de Drentse orgels van Anloo en Roden.) De Prestant 16 vt disc. (HW) werd aangesloten

als een dubbelkoor van de Prestant 8 vt; op diens plaats kwam een Sexquialter 2 st (vanaf c); de Prestant 4 vt (BW) werd in de discant eveneens verdubbeld. De Mixtuur (HW) werd vanaf f met een hoger koor uitgebreid; de Trompet 8 vt (HW) werd deels nieuw gemaakt met gebruikmaking van divers materiaal van onbekende herkomst. Op het bovenwerk werd een 'neobarokke' belevingswereld gecreëerd door wijzigingen en toevoegingen. Het stemmental werd daar nu: Prestant 4 vt, Holpijp 8 vt, Quintadeen 8 vt, Fluit douce 4 vt, Superoctaaf 2 vt, Speelfluit 2 vt, Spitsfluit 1 1/3 vt, Scherp 3-4 st, Kromhoorn 8 vt. De laatste stem kwam er als extra bij en moest daarom op een kantsleep.

Bij veel pijpen werden de opsneden verlaagd door het aanbrengen van orgelmetaalstrookjes; bovendien werden een paar registers een hele toon opgeschoven, waardoor nieuwe C- en Cis- pijpen moesten worden bijgemaakt. De toonhoogte – bijna een halve toon boven normaal – werd verlaagd. De nog originele frontpijpen met hoog loodgehalte en daardoor ooit van tinfolie voorzien, werden vervangen door nieuwe (met 35% tin); die 65% lood kwam van de omgesmolten oude pijpen. De zestien houten frontpijpen werden eveneens in metaal

Het front 'dekt' niet geheel de lading (bovenafsluiting van de kast). Er zou dan meer snijwerk gemaakt moeten zijn boven de tussenvelden. Tot de laatste orgelrestauratie was er boven deze tussenvelden slechts gedeeltelijke afdekking van de kast. Daarom werd besloten goede 'tussendakjes' te maken, met aan de frontkant een kleine terugwijking vanwege het visuele aspect. Tevens is op deze foto goed te zien dat de buitenste pijpen van de zijtoren deels voor de stijlen staan, zodat het lijstwerk op die stijlen niet het effect hebben dat het had moeten geven.

vernieuwd. Er kwam nieuw snijwerk in Noord-Duitse barokachtige stijl bij de voeten van de frontpijpen. Een opvallend ornament verdween van het orgeltoneel, het stond al aangekondigd in Leefflans offerte uit 1953: "*Het verwijderen van de adelaar en aanbrengen van een nieuwe console in aansluitende stijl onder de middentoren en kost F. 75,-*". Sinds 1955 hangt het trotse dier aan de zuidmuur genageld, werkeloos. De orgelkast, tot dan in een donkere hout-imitatie-beschildering, werd nu Pruisisch blauw.

De panelen van de kansel uit 1677 zijn zeer kunstig gesneden; elk paneel laat een andere uitgebeelde boomsoort zien.

DEMONTAGE EN OPNIEUW RESTAURATIE

Van 1961-1964 werd de kerk ingrijpend gerestaureerd. In 1961 werd (alleen) het pijpwerk door de firma Leefflang overgebracht naar de zolder van de pastorie. Omdat er weinig voorzorgsmaatregelen waren genomen, kwam er veel puin en gruis in het orgel en door het tijdelijk ontbreken van ramen en dakbedekking werden de orgeldelen te veel aan vocht blootgesteld. Alsnog werden laden en verdere delen uitgenomen, wat voor sommige onderdelen te laat was. De orgelgalerij werd verkleind omdat de zijkanten werden afgeschuind, zodat de ramen ernaast weer 'vrij' kwamen. Onder de nu ontstane hoeken kwamen pilaren. Na de opbouw stond de kast vijftien cm uit het lood! Om het orgel weer in te bouwen en te repareren wat kapot was gegaan, moesten veel kosten worden gemaakt. De opdracht tot herstel werd verleend aan de toen nog jonge orgelmaker Eddy Ottes uit Roden die het werk in 1966 uitvoerde. Mede doordat de galerijvloer ca. 25 cm hoger was geworden, moesten er ter plekke oplossingen worden gevonden die voor de orgelkast een flinke aanpassing inhield. Er was een nieuwe afscheiding gemaakt tussen toren en kerk en het balghuis en de balgstoel uit 1955 waren geheel verdwenen. De windvoorziening had tóch niet meer in zijn geheel op de galerij gekund, die ook minder diep was gemaakt. Er kwam nu een nieuwe balgkast waarin nog een van de oorspronkelijke balgen zijn ligplaats kreeg. De orgelkast werd opnieuw geveerd, in de kleur die deze thans nog heeft. Wat in de kerk ook werd vernieuwd, was de verwarming die zo'n hete adem had dat het bij het orgel soms bijna 30 graden was. In 1970 vroegen de Rolder kerkvoogden Rijkssubsidie aan vanwege een nieuwe restauratie in het verschiep. Het antwoord was negatief "*aangezien aan het onderhavige instrument geen monumentale waarde kan worden toegekend*". Het was dus blijkbaar afgevoerd van de monumentenlijst. Voor de nog overgebleven authentieke

orgeldelen had deze afwijzing natuurlijk grote gevolgen. En die dienden zich dan ook spoedig aan.

NOG VERDER VAN HUIS

Zonder subsidies, zonder overheids-toezicht en zonder adviseur werd het orgel tussen 1977 en 1981 in fasen opnieuw gerestaureerd. De Rolder bevolking had in drie jaar de benodigde 116.000 gulden bijeengebracht. De restauratiewerkzaamheden – met een hoog nieuwbouwgehalte – werden uitgevoerd door de firma B. Koch uit Apeldoorn. Achter het orgel kwam een nieuwe behuizing voor het pedaal dat tot dan toe in de orgelkast stond. Door het nu ontstane ruimtegebrek werd de ene nog aanwezige spaanbalg afgevoerd. De lade van het hoofdwerk kreeg nu beweegbare bodems; de laden van het bovenwerk en het pedaal werden vernieuwd, met eveneens beweegbare bodems. De bovenwerklade viel te groot uit, zodat de grootste pijpen van de hoofdwerktrompet moesten worden afgevoerd op een aparte pijpstok. Alle windkanalen werden nieuw gemaakt. De klavieren werden vernieuwd. Eveneens gebeurde dat met de spelen en registermechaniek, grotendeels in metaal. Ook het pijpwerk onderging verregaande bemoeiingen, enkele stemmen werden vervangen door fabriekspijpwerk uit voorraad van de orgelmaker. De grootste veranderingen waren op het pedaal: nieuwe lade, met daarop de stemmen: Bourdon 16 vt, Prestant 8 vt, Gedekt 8 vt, Koraalbas 4 vt (= Octaaf 4 vt), Bazuin 16 vt, gereserveerde plaats. De (in 1955) uitgebreide Koraalbas was nu nog de enige oorspronkelijke stem. De toonhoogte werd teruggebracht naar de normale. Alle pijpwerk werd opnieuw geïntoneerd, op een hogere winddruk dan ervoor (in 1955 nog 75 mm, nu 81). Volgens Tuinstra gebeurden alle verrichtingen aan het pijpwerk op brute wijze. Het instrument was na de ingebruikname in 1981 op veel punten slechter geworden. Door het nu ontbreken van een goed windreservoir fluctueerde de winddruk en zakte de klank weg bij grotere registraties. Veel

De klaviatuur. Niet alle daags: de geheel buiten – de aanbouw van – de kast stekende manualen. Deze situatie met 'aanbouwen' werd gereconstrueerd naar oude foto's en iets aangepast vanwege de grotere pedaaldispositie. Voor het koppelen van de manualen was destijds het onderklavier verschuifbaar, wat een voor ontregeling vatbare constructie was. Daarom is nu het bovenmanuaal het schuifkoppelklavier. De plaquette, met de naam van de schenker van het orgel, destijds boven de klavierbak, hangt nu aan de noordmuur achter de spelende organist.

Rolde, Jacobuskerk

Bouwer: onbekend, ca 1800

Restauratie: Mense Ruiter Orgelmakers BV, Zuidwolde 2002, 2009, 2012

Adviseur: Stef Tuinstra, Bedum

Dispositie in volgorde op de laden:

Manuaal (C-f³)

Prestant	8 vt	C-f ¹ front, Leeflang, verder op lade, ca. 1800
Holpijp	8 vt	
Prestant	16 vt	discant. c ¹ -h ¹ in front
Octaaf	4 vt	
Fluit	4 vt	gedekt, vanaf c ³ open
Woudfluit	2 vt	
Mixtuur	2-3 st	deels reconstructie
Trompet	8 vt	nieuw. Groot octaaf houten koppen, metalen stevels, verder alles metaal

Bovenwerk (C-f³)

Prestant	8 vt	discant. Lindsen?, in 1989 toegevoegd
Prestant	4 vt	groot octaaf in front, Leeflang, verder ca 1800 en reconstructie
Fluit douce	8 vt	gedekt. C-H grenen, Koch of Leeflang, c-h Leeflang, verder ca 1800. Vanaf c ³ open
Speelfluit	4 vt	discant.
Nasat	3 vt	nieuw
Fluit	4 vt	gedekt, vanaf c ³ open
Octaaf	2 vt	
Terts	1 3/5 vt	nieuw
Gemshoorn	2 vt	
Dulciaan	8 vt	nieuw. Groot octaaf houten koppen, metalen stevels, verder alles metaal

Pedaal (C-d¹)

Volgorde van achteren naar voren

Bourdon	16 vt	ca. 1800, vanaf fis Leeflang
Octaaf	4 vt	ca. 1800, vanaf fis Leeflang
Octaaf	8 vt	Koch
Bazuin	16 vt	nieuw. Houten koppen, stevels metaal
Trompet	8 vt	nieuw. Groot octaaf houten koppen, metalen stevels, verder alles metaal

Nevenregisters:

Manuaalkoppel (schuifkoppel), reconstructie

Pedaalkoppel HW, nieuw

Pedaalkoppel BW, nieuw

Tremulant (opliggend voor gehele werk), reconstructie

Windvoorziening: twee spaanbalgen, reconstructie

Toonhoogte: normaal

Stemming: 1/5-komma-temperatuur naar Kellner

Winddruk: 75 mm

Samenstelling Mixtuur:

C		2'	1 1/3'
f		2 2/3'	2'
c ¹	4'	2 2/3'	2'

Inkijk in het hoofdwerk. Het pijpwerk staat in torens opgesteld en vanaf d vanuit het midden aflopend.

pijpen spraken niet of nauwelijks aan en er waren steeds ontstemmingen.

TERUG NAAR HET BEGIN

Vanaf 1985 was het orgelonderhoud in handen van Mense Ruiter Orgelmakers bv. De toenmalige directeur Jan Holt-huis schreef een rapport en maakte een voorlopig onderhoudsplan en daarbij tevens een voorzet tot restauratie. In 1989 werkte orgelmaker Sicco

Pijpwerk van het bovenwerk. Links, met nieuw hout, de dakaanvulling die ter sprake kwam bij de detailfoto van de bovenste tussenvelden. Rechts bekers van de Trompet 8 vt van het hoofdwerk.

Steendam aan het orgel. De oorspronkelijke Woudfluit 2 vt (HW) werd verwijderd, waarna op deze plaats de originele Superoctaaf 2 vt (BW) kwam te staan. Op de nu open plaats op het bovenwerk kwam een gebruikte Gamba 8 vt. Op een kantsleep aan de voorzijde van de bovenwerklade kwam een Prestant 8 vt disc. (pijpwerk vermoedelijk van Henricus Lindsen, negentiende eeuw); de Scherp (BW) werd verwijderd. De pijpen C-d¹ van de verwijderde Woudfluit 2 vt gingen verder door het Rolder orgellevens als stem op het pedaal (op de gereserveerde plaats), de resterende pijpen werden op het dak van de pedaalkast

gelegd, in afwachting van betere tijden. In 1991 schreef Aart van Beek namens de Hervormde Orgelcommissie een basisrapport. In hetzelfde jaar kwam Tuinstra als adviseur bij het orgel en deed een uitgebreid onderzoek.

RESTAURATIE IN FASEN

Het uitgangspunt voor een restauratie in fasen was zoveel

mogelijk de toestand van 1847 te 'recreëren', met nu de kans tot een verantwoorde uitbreiding die meer gelijk op de gegroeide situatie. Het project kon van rijkswege worden ondersteund omdat het instrument weer op de veilige lijst was teruggekeerd. Als eerste fase werden in 2001-2002 door Mense Ruiter de laden van het hoofdwerk gerestaureerd. Er kwam een nieuwe spaanbalg, naar voorbeeld van het Honhof-orgel (1865) te Haaksbergen. Deze kwam in een nieuwe behuizing aan de zuidkant van de orgelgalerij. De windkanalen, windmachine en dempkist werden eveneens nieuw gemaakt. Bij de tweede fase (2009) en de voltooiing van de totale restauratie (2012) kwam een nieuw vrij pedaal, waarvan nog slechts één stem – de Octaaf 4 vt – deels oorspronkelijk was. Voor (weer) een nieuw pedaalonderkomen moest er op de galerij worden gewoekerd met de ruimte. Om toch een bevredigend resultaat te krijgen, werd de scheidingswand tussen toren en kerk richting toren verplaatst. Er kwam een tweede spaanbalg. Het oorspronkelijke klavier – door organist Zwerver gelukkig nog bewaard – werd weer aangebracht, met wegneming van delen uit 1955; het pedaalklavier en de toets- en registermechaniek van alle werken werden gereconstrueerd naar 1847. Helmer Hut uit Beerta schilderde nieuwe registeropschriften. De dispositie van het hoofdwerk werd als weleer. De Prestant 16 vt disc.

Het nieuwe pedaal in een nieuw onderkomen. De enige oorspronkelijk stem is de Octaaf 4 vt die in 1955 werd uitgebreid van C-f naar C-d¹.

zocht zijn oude plaats weer op, evenals de Woudfluit 2 vt. De Mixtuur werd weer 2-3 st.; de Trompet 8 vt werd nieuw gemaakt. Omdat de laden van het bovenwerk en pedaal nieuw gemaakt moesten worden, diende de mogelijkheid zich aan de dispositie van deze werken iets uit te breiden. Bij de reconstructie van de tongwerken was er geen enkel aanknopingspunt meer. Daarom werd weer te rade gegaan bij de Westfaalse orgelbouw en de generaties daarna. Ook nu was het orgel van Haaksbergen weer het voorbeeld en werden de drie trechtervormige tongwerken grotendeels gekopieerd naar de Trompet 8 vt; de Dulciaan 8 vt werd daar tevens van afgeleid. De restauratie van het pijpwerk gebeurde bij Mense Ruiter, het gereconstrueerde pijpwerk werd gemaakt bij Orgelmakerij Van der Putten bv in Finsterwolde. De metaalplaten werden daar op zand gegoten. De verlenging van het bestaande pijpwerk, alsmede het maken van de tweede balg, gebeurde eveneens bij Van der Putten.

Het orgel werd gestemd in een Kellner-temperatuur. In 1832 had Armbröst bij het orgel te Eibergen (thans te Westervoort) nog een vergelijkbare Kirnberger-stemming gelegd. Ook de orgelkast had aandacht nodig. Het snijwerk uit 1955 bleef gehandhaafd; waar nodig werden herstellingen uitgevoerd door Tico Top uit Kruisweg (Gr.). Het effen schilderwerk aan de kast werd opnieuw gedaan “in een iets bestorven tint” door Jan Martens uit Zuidwolde (Gr.)

KLANK

In het boekje over het orgel zegt Tuinstra: “De klank van het orgel is, conform de post-Westfaalse stijl rond 1800, ontspannen en melancholiek zingend met geprononceerde aanspraak in de prestantregisters, helder en verfijnd in de fluiten en krachtig, helder en enigszins ruisend bij de tongwerken en in het tutti.” Bert Jan van der Weerd van Mense Ruiter Orgelmakers had het bij de ingebruikneming over het bijzondere (klank)karakter: “De prestanten hebben bijna fluitmensuur, de

Een pijp van de nieuwe Trompet 8 vt van de lade en daarna uit zijn stevel gelicht.

fluiten bijna prestantmensuur”.

In de klankopbouw van de prestanten na de ‘fluweelachtige’ Prestant 8 vt en de heldere Octaaf 4 vt moet nu de Octaaf 2 vt van het bovenwerk worden gekoppeld. De stap naar de Mixtuur is klein, want deze is bescheiden. Dit ligt aan de samenstelling. Geen wonder dat in de ‘neobarokke’ tijd van 1955 deze stem vanaf f met een hoger koor werd vergroot (en nu weer 2-3 sterk is). De brilliance komt ook niet van de tongwerken, al zijn deze zeer geslaagd; de lingualen in het pedaal zorgen voor een stevig tutti-fundament. De fluiten, met op het bovenwerk naast de Fluit 4 vt ook nog een Speelfluit 4 disc., blijven boeien. De Fluit douce 8 vt (BW) is eveneens zeer geslaagd. Het bovenwerk heeft thans twee stemmen meer

dan het hoofdwerk en vormt met dit stemmental een stevige tegenhanger. Het lijkt nu wel iets op de vermeende oorspronkelijke toestand: hoofdwerk bovenin, onderpositief onder. Met dit orgel, met pijpwerk uit diverse perioden, hebben orgelmaker en adviseur de provincie Drenthe – in vergelijking met andere provincies het armst aan historische orgels – een fraai instrument teruggegeven. Naast andere culturele belevingswerelden als die van musea (waarvan een met spraakmakende tentoonstellingen), heeft Drenthe er weer een boeiend orgel bij!

Met dank aan Jacques Bolhuis, Jaap Brouwer, Kees Kugel, Dolf Tamminga, Stef Tuinstra, Gerco Schaap, Bert Jan van der Weerd.

BRONNEN EN LITERATUUR

Peter Karstkarel, *Alle middeleeuwse kerken. Van Harlingen tot Wilhelmshaven*, Leeuwarden, 2007.

Otto Derk Jan Roemeling, *Heiligen en Heren. Studies over het parochiewezen in het Noorden van Nederland vóór 1600*, Leeuwarden, 2013.

Stef Tuinstra, *Het herboren orgel van Rolde*, brochure uitgereikt bij ingebruikneming orgel op 11 januari 2013.

Website www.rolderkerk.nl.

In de acht koorvensters werden door Joep Nicolas tussen 1964 en 1968 fraaie gebrandschilderde ramen gemaakt. De afbeeldingen hebben te maken met het feit dat het koor tot 1688 werd gebruikt als zetel van het Rolderdingspel, de eststoel. De zes Drentse dingspelen vergaderden tweemaal per jaar te Rolde; de derde keer was altijd in Anloo.